

કુમળીકળી.

નાટકનાં ગાયનો

લેખક:-

શયદા.

કાશી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

ખાપુલાલ બા. નાયક,

મુંબઈ ગુજરાતી નાટક મંડળીના માલિક

અમદાવાદ-શાન્તિભુવન થીએટર

આવૃત્તિ ૧ લી.

પ્રા. ૧૯૨૬.

(કોપી રાષ્ટ્રના સર્વ હક્ક પ્રસિદ્ધ કરનારને સ્વાધીન છે.)

સંવત્ ૧૯૮૨

સને ૧૯૨૬.

મુદ્રિત થયેલ આના.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૩૦૬૧

આ ચોપડી "જૈન એકબોક્ષ્ટ" પ્રેસમાં વાડીલાલ ખાખુલાલ શાહે
છાપી, કે ધીર્ઘટા જોશીનવારની વારીમાં-અમદાવાદ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૦૪૯ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ કુમળા કુમળા

વિષય

પાત્રોની નામાવલિ.

પુરૂષ પાત્રો.

પ્રાણજીવન—આફ્રિકાથી પંદર લાખ રૂપીઆ કમાઈ મુંબઈમાં આવેલો.

અહરથ. (સોનેરી ટોળાનો શિકાર)

સેવકરામ } સોનેરી ટોળાના બદમાસ
કેશવલાલ } —મેમ્બરો.

બળભદ્ર—પ્રાણજીવનની યાત્રિનો મુંબાઈનો ધનાઢ્ય વેપારી.

અમીંધર—બળભદ્રનો પુત્ર, કનકાવતીનો પતિ.

જેકીસનદાસ—પ્રાણજીવનની યાત્રિનો આગેવાન.

અરવિંદ—રસમંજરીના મોહ પાશમાં ખુવાર થએલો શ્રીમંત.

લૈયો—કાશી નામની ગાનારી ઉપર મરી શીટનાર એક બંગેડી.

તે સિવાય:—ડાક્ટર, દર્દીઓ, પોલીસ. યાત્રિના માણસો વગેરે.

સ્ત્રી પાત્રો.

મંગળા—પ્રાણુજીવનની ધર્મનિષ્ઠ સ્ત્રી.

કનકાવતી—તેની પુત્રી, અમીધરની મનો દેવી.

રસમંજરી—પ્રાણુજીવનને પોતાના પંજમાં ફસાવનારી વેશ્યા.

પ્રભાવતી—કુમળા કળાઓને ફસાવનારી અધમ વેશ્યા.

લક્ષ્મી—મંગળાની દાસી.

લતા—જેકીસનદાસની બાળ વિધવા દીકરી.

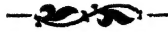
કાશી—રસમંજરીને ત્યાં ઉછરેલી, લેયા ઉપર પ્રાણુ પાથરનારી
એક ગાનારી.

તે સિવાય:—ગાનારાઓ, સખીઓ વગેરે.

શ્રી ગણેશાય નમઃ

કુમળી કળી.

નાટકનો ટુંક સાર.

અંક ૧ લો.

મંગળા ચરણ.

પ્રવેશ ૧ લો:—રસમંજરી વેશ્યાનું ઘર.

પ્રાણુજીવન નામના લક્ષાધિપતિને સેવકરામ અને કેશવલાલ નામના સોનેરી ટોળીના બદમાસોએ પોતાની જાળમાં ફસાવી આજે તેને વેશ્યાનો શિકાર બનાવવા રસમંજરીને ત્યાં લેઈ આવવો. રસ મંજરીના હાવભાવ જોઈ પ્રાણુજીવનનું મોહાસક્ત થવું, વાતના પ્રસંગમાં કેશવલાલે રસમંજરી પાછાણ કંયા છે, પાછાચારણી છે વિગેરે પ્રાણુજીવનના મનમાં ઠસાવતાં પ્રાણુજીવને વધારે મોહવશ થઈ રસમંજરીના મોહમાં ફસાઈ જવું અને વચન આપવું કે—“ જીવન પર્યંત હું તારા પ્રેમને નિભાવીશ.”

પ્રવેશ ૨ જો:—પ્રાણુજીવનનું ઘર.

પ્રાણુજીવનની સદ્ગુણી સ્ત્રી મંગળાનું પોતાના પતિ ઘેર નહિ

આવવાથી શોકમાં રહેતું, દરમ્યાન પ્રાણુજીવન આવતાં મંગળાએ પોતાના હૃદયની જવાબા બહાર કાઢી વેશ્યાનો સંગ તજી દેવાને સમન્વયતું; બાદ સેવકરામ આવી પોતે પણ બનાવટથી વેશ્યાનો સાથ છોડવા સમન્વયવો જેથી પ્રાણુજીવનના વિચારમાં ફેરફાર થવો. કનકાવતીનું આવતું, સેવકરામે હુંડી ભરવાના બહાને મંગળાના સવાલાખની કીમતના દાગીના કઢાવવાની યુક્તિ કરી, જેથી પ્રાણુજીવને મંગળા પાસે દાગીના માગવા. મંગળાએ પ્રાણુજીવન પાસે “હું વેશ્યાના ત્યાં જાઉં તો મારી દીકરીની પણ એવી જ દશા થાય. ” એવા સોગન બવરાવી દાગીના આપવા. સારબાદ પ્રાણુજીવને રસમંજરીના વચનમાંથી સુકત થવા તેના મશાને જતું.

પ્રવેશ ૩ જો:—રસમંજરીનું ધર.

રસમંજરીના રૂપ દીપકમાં બળીને પ્રથમ નાચ થનાર અરવિંદનું આવતું, રસમંજરીએ તેને ધક્કા મારી બહાર કઢાવવો જેથી અરવિંદે વેર વાળવાની ધમકી આપી ચાલ્યા જવું બાદ પ્રાણુજીવનનું આગમન. રસમંજરીએ પ્રપંચભરી યુક્તિ કરી પ્રાણુજીવનને પોતાનો બનાવી લેવો. પ્રાણુજીવનને લાખ રૂપીઆની જરૂર હોવાથી રસમંજરીએ એક લાખ રૂપીઆનો એક આપવો તેના બદલામાં પ્રાણુજીવને મંગળાના દાગીના રસમંજરીને આપવા.

પ્રવેશ ૪ થો:—સેવકરામનું છુપુ સ્થાન.

વેશ્યાના ઘરમાં ઉછરેલી અને લગભગ વેશ્યા જેવીકા રિયતિ ભોગવતી કાશીને ભૈયાજીએ ભાંગ પીવરાવી લલચાવવી. કાશીએ ભૈયાપર પ્રાણુ પાથરવા. દરમ્યાન સેવકરામે આવી જેકીસનદાસ નામના વૃદ્ધ ગ્રહસ્થ સાથે ફાશીને પરણાવી પાંચ હજાર રૂપીઆ કઢાવવા.

પ્રવેશ ૫ મિઃ—પ્રાણજીવનના જંગમના એક ભાગ.

પ્રાણજીવને રસમંજરીને પોતાના જંગમમાં ભાવવી અને પોતાની સતી સાધવી સ્ત્રી મંગળાને વેશ્યાના ચર્ણમાં નમાવવી.

પ્રવેશ ૬ મિઃ—પ્રાણજીવનનું દીવાનખાનું.

સેવકગમે મંગળાની દાસી લલનાને પ્રાણજીવનના ભોજનમાં ઝેર ભેળવવા સમગ્નવવી અને એ બાગત જો પ્રગટ થાય તો એ આરોપ મંગળા ઉપર દોળવા લલચાવવી. લલના દાસીએ ભોજવાઇ પ્રાણજીવનની ભોજનની થાળીમાં ઝેર નાખવું. વાત પ્રદાશમાં આવતાં પ્રાણજીવને મંગળાને ધક્કા મારી ઘરમાંથી કાઢી મૂકવી. મંગળાનું વ્યાકુળ સ્થિતિમાં ઘરમાંથી નીકળી માર્ગમાં આવતાં મોટર નીચે આવી જવું. મોટરમાં બેઠેલા બળભદ્ર નામના શ્રીમંતે મંગળાને મોટરમાં નાખી હૌરપીટાસમાં લેઇ જવી.

ટુંડો.

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧ લો:—પ્રાણજીવનનો અંગલો.

રસમંજરીએ જબ્દેરી પાસેથી બાવીસહજાર રૂપીઆનો હાર ખરીદવો. ત્યાર બાદ સેવક રામ સાથે મળીને પ્રાણજીવનનો અંગલો વેચાણ કરી લેવાનો સંકેત કરવો, પ્રાણજીવનનું આવવું. પ્રાણજીવન અને રસમંજરી એ પ્રેમ શૃંગારમાં રસબસ થવું. દરમ્યાન કનકાએ આવી રસમંજરીનો તિરસ્કાર કરતાં તેનું ગુસ્સે થવું. કનકાવતીએ સંગીત શાળામાં જવા મરજી બતાવતાં તેને રસમંજરીએ પોતાના અપમાનનો બદલો વાળવા પ્રભાવતી વેશ્યાના ત્યાં મોકલવી રસમંજરી એ કરેલા સંકેત પ્રમાણે પ્રાણજીવનનો અંગલો વેચાણ બેઠા રજીસ્ટર દસ્તાવેજ કરાવી લેવો દરમ્યાન વેર લેવાની ધૂનમાં અરવિંદનું આવવું. સેવકરામે તેને જખમી કરવો.

પ્રવેશ ૨ જો:—પ્રભાવતી વેશ્યાનું ઘર.

કેશવલાલે કનકાવતીને પ્રભાવતીના ત્યાં લાવી તેને વેશ્યા બનાવવાનું કહી ચાલ્યા જવું. કનકાવતીને આ પ્રપંચની ખબર થતાં દુઃખ થવું અને પોતાના ધર્મની રક્ષા કરવા પ્રભાવતીને વિનવતાં પ્રભાવતીએ દિલાસો આપવો. પ્રભાવતીના ત્યાં ધણી, છોકરીઓ વેશ્યા વૃત્તિથી જીવન ગાળતી હોવાથી આવી “કુમળી કળી” ની ભયંકર અવદશા જોઈ કનકાવતીએ અત્યંત દુઃખી થવું. પ્રભાવતીના મકાનમાં જલસો. જલસામાં આવેલા અમીઘર નામના સંસ્કારી યુવકનો કનકાવતી સાથે બેટો થતાં તેને બચાવી લેવાનું વચન આપતાં કનકાવતીએ પ્રભુનો આભાર માનવો.

પ્રવેશ ૩ જો:—હૉસ્પિટાલ.

મોટર નીચે આવી ગયેલી મંગળાની શાયનીય સ્થિતિ. બળ-ભદ્રે લાગણી પૂર્વક ઠવા કરવા ડૉક્ટરને બલામણુ કરવી પોલીસે પથ્થુ

મંગળાની આપતમાં તપાસ કરવા કબુલવું.
 પ્રવેશ ૪ થી:—જેકીસનદાસનું ઘર.

કાશી અને લેયાનો ખ્યાર. વૃદ્ધ જેકીસનદાસે નવી સ્ત્રી પરણવાથી તેની યુવાન વિધવા પુત્રીનો બળાપો. છેવટે કાશીએ છુટ્ટાઈના ધરમાંથી હાથમારી લેવા સાથે ભાગીજવું. વિધવાએ પૈસા પાત્રના ધરનો ભવાડો.

પ્રવેશ ૫ થી:—પ્રાણુજીવનની આરીસ.

પ્રાણુજીવનની અવદશાની શરૂઆત જબ્બેરીએ હારના રૂપીઆ લેવા આવવું. સેવકરામે રસમંજરી પાસે રૂપીઆ લેવાજવું. અરવિંદે પોલીસ સાથે આવવું સેવકરામ નહિ મળવાથી પોલીસ તથા અરવિંદે રસમંજરીના સાં જવું.

પ્રવેશ ૬ થી:—પ્રાણુજીવનનો બંગલો.

રસમંજરી પાસે પ્રાણુજીવનનું આવવું, પૈસા વિનાના પ્રાણુજીવન કરતાં રસમંજરીને પોતાના કુતરા ઉપર વધારે ખ્યાર થવો. પ્રાણુજીવનનું આશ્ચર્ય થવું. પ્રાણુજીવને રસમંજરી પાસે પૈસા માગતાં રસમંજરી તેના ખરાસ્વરૂપમાં આવી પ્રાણુજીવનને ધક્કા મારી બહાર કાઢવો, તે દરમિયાન મેઘલી નામની ચંડાળણે પગાર લેવા આવવું. તેના રસમંજરી સાથે વાદવિવાદ થવો. કાણુ સાફ ! પતિ-વ્રતા ચંડાળણ કે રસ્તે રસ્તે ફરવાવાળી વેસ્થા ! અરવિંદ આવતાં સેવકરામે શુસ્સાથી તેને પીસ્તોલથી દાર કરવો. પોલીસે આવી સર્જને પકડવા.

અંક ૩ જો.

પ્રવેશ ૧ લો:—દરિયા કિનારે

વેશ્યાના પ્યારમાં બીખારી થએલો પ્રાણુજીવન દરિયામાં પડી આપઘાત કરવાની તૈયારી કરતાં ત્યાં ફરવા નીકળેલા બળભદ્રે આવી તેને આપઘાત કરતો અટકાવી સમજાવી પોતાની સાથે લેઇ જવો. અમીઘર અને કનકાવતી પણ ફરવા નીકળેલાં આવી ચડવાં અમીઘરે બીજા દિવસના જલસામાંજ કનકાવતી સાથે ભગ્ન કરવાનું વચન આપ્યું.

પ્રવેશ ૨ જો:—ઝિયાજીનું ઘર.

ઝિયાજી કાશાને ભગાડી લાવેલો હોવાથી પોલીસે આવી વારંટથી તેમને પકડવાં.

પ્રવેશ ૩ જો:—પ્રાણુજીવનનો બંગલો.

(જે બળભદ્રે લીલામમાં લીધો છે તે) આજે તેમાં વાસ્તુ હોવાથી એક સુંદર જલસો રાખવામાં આગ્યાથી જલસામાં કનકાવતીએ ગાનારીના વેપમાં આવ્યું. બીજી તરફથી પ્રાણુજીવનનું આગમન ગાનારીને ગાયન ગાવાનો હુકમ. કાકાએ પોતાના પિતાની નજર સામેજ ગાવાવાળી તરીકે ગાયન ગાવું. પ્રાણુજીવનને ખચર નથી કે આ મારીજ “ કુમળી કળી ” છે. બાદ બંગલો કોતી પાસેથી લીધો એ પ્રશ્ન ઉપરિચિત થતાં પ્રાણુજીવનનો આખો ઇતિહાસ ખુલ્લો થવો. કનકાવતીએ પણ પોતાની કર્મ કથા કહી સંમજાવવી, પ્રાણુજીવનને જલસાના માણસો તરફથી શીટકાર. પ્રાણુજીવન ખુલ્લો થતાં પિતા પુત્રીનો મેળાપ. અમીઘરે કનકાવતી સાથે ભગ્ન કરવાની વાત રજુ કરતાં યાત્રિના આગેવાનોએ ઉત્કેષાઇ વાંધામેલો.

પ્રવેશ ૪ થો:—બળભદ્રનું ઘર.

બળભદ્ર મંગળાને શ્દ્દાતો હોવાથી પોતાની સાથે પુનર્લગ્ન કરવાની માગણી કરવી મંગળા વેશ્યાગામી પતિનો ખુલાસો ન કરી

શક્તી હોવાથી મુઝવણીમાં પડે છે દરમ્યાન પ્રાણજનનું આવતું. બળભદ્રે મંગળાને સમજાવવાનું કાર્ય પ્રાણજનનને સોંપતું અનેની ઝોળખાણ થતાં બેટો-પ્રાણજનનનો દરખાંત.

પ્રવેશ ૫ મો:—ઉપવન.

અમીધર અને કનકાવતીનો સ્નેહશુંગાર. સખીઓએ આવી કનકાને સતાવતું પ્રાણજનનઅને મંગળાનું આગમન. દોઢ વર્ષની સખ બોગવી છુટેલી રક્તપિત્તના દર્દથી દુઃખદ્ધ સ્થિતિ વાળી રસ-મંજરીનું સામા મળતું પ્રાણજનનનો ક્રોધ. મંગળાની ઉદારતા. યાત્રિના આગેવાનો લગ્ન અટકાવશે એવા સમાચાર બળભદ્રે આવીને આપવા. અમીધરનો ગમે તેવા ભોગે પણ કનકાની સાથે લગ્ન કરવાનો દ્રઢ નિશ્ચય.

પ્રવેશ ૬ હો:—બળભદ્રનો બંગલો.

લગ્નની તૈયારી. યાત્રિના આગેવાનોનો વાઘો. બળભદ્રની દલીલ સમાજની અધમદશાનો ચિતાર કુમળી કળાઓને માટીમાં મળવા કેમ સમય આવે છે તેનાં ઉદાહરણ યાત્રિના આગેવાનોનો દુરાચલ કનકાવતીએ વિષપાન કરવા તૈયાર થતું. બેરિસ્ટરે આવી અટકાવતું અને ભૈયા તથા કાશીને રજુ કરી જેકીસનદાસ આગેવાનનું ભો-પાળું ખુલ્લું કરતું, બળભદ્રે ક્રોધાવેશમાં કહેવું કે:—

“ કાંઈક તો સમજ કહો, કેવાં તમારાં ડામ છે.

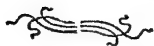
આ તમારું કુળ ! શું કુળવાન આનું નામ છે ?”

અમીધરની યાત્રિના આગેવાનો પાસે ન્યાયના માગણી અને ન્યાય નહિ મળે તો કોર્ટમાં જવાની ધમકી, જેકીસનદાસનું ગભ-રાવું સર્વેની લગ્ન માટે સંમતિ. કુમળી કળીનું વિષપાન કરતાં બચી જવું કનકા અને અમીધરનો હસ્ત મેળાપ. અંતે સત્યનો જય-આનંદ

ૐ શ્રો

કુમળીકળી.

મંગલાચરણ.

બાળાઓ—

૧

વદન સકલજગ પિતા દાતા સફલતા યાત્રુ
નટવર ન્યારી, રચના તારી;
વિમળ નવલ નવરસ, ભરતું રસમાળી-વદન૦
મહીના મહાતાત સુખકર, નુતનનાટક આ મુજ
ધર નાથ હાથ, બાળક પાળક, રાહાયક આશિષદે
ખરી આશ ભૂધર તારી-વદન૦

બાળાઓ—

૨

મંદિરીએ શે લે સલુણી સુંદરી,
જીવન ધન વારે હસીને;
સદન શોભાવે સદાએ સ્વામીની સાથમાં
ગૃહીકર પ્રેમે હાથમાં—મંદિરીએ૦
શ્રેય કરતી દૃષ્ટ હરતી, ભાવ ભરતી ન્યારી,
વહાલ ધરતી સ્નેહ ઝરતી આપે રસની તાળી;
અજવાળે આંગણું રચામનાં,
જયેતિ એ જાણે સ્વર્ગની—મંદિરીએ૦

કાશી—

૩

જાંની જુળનાપે ના ઇતરાયા કરો
 અપને દિલબરકો ના તરસાયા કરો—જાંની૦
 સામને આતેહો મેરે ડાલકે મુંહપર નીકાળ,
 ગયરસે પરદા નહીં કીસ વાસ્તે આલી જનાળ;
 જરા દિલમેં અપને પચતાયા કરો—અપને૦
 ખાત કહેતા હું અગર માને ઇસે અયજાને જાં,
 ઇકતો હો નાજુક બદન ઓર ઉરપે હો ફીર નવ જવાં;
 દેખો શબકો અકેલે નજાયા કરો—અપને૦
 ચાર દિનકા બાંકપન હય, ચાર દિનકા હય શબાળ,
 ઉરપે ઇતના નાજ હય, જો ચીજ હય મીસ્લે હુબાળ;
 જરા સોચો નાચું બલખાયા કરો—અપને૦

રસમંજરી—

૪

જો દિલકો ખો ચુકે હય, વોહ દિલકો હુંદતે હય
 હમ દિલસે તંગહોકર, કાતિલકો હુંદતે હય—જો૦
 તુમને જો અપને રૂખસે, પરદા ઉઠાદીઆ હય
 તારે ફલકપે માહે કામીલકો હુંદતે હય—જો૦
 બેતીર બેકમાં કે જો દિલ ાશકાર કરલે
 હમતો “જલીલ” અયસે કાતીલકો હુંદતે હય—જો૦

મંગળા—

૫

સખી મન માને ના હાય અગન ભરી અંતર માંહી
 કાંઈ સમજાય નહીં,
 પ્યારાએ પ્રિયતમ આવે નવ
 તરછેાડી પ્રાણ ગયા જો રહેવાય નહીં—સખી૦

કેનકા—

૬

નિંદરડી મીઠી શક્તિ આપે સારી
 હુઃખ તન મનના લાયકારી છે હરનારી;
 સૌતાપ નાશ કરનારી— નિંદરડી૦
 સુખરૂપ શ્રેષ્ઠ આરોગ્ય ભરી રસઝરી,
 શુભ નિંદતાણા બહુ ભારી;
 તનતેજ વધે મન શાન્ત રહે,
 રૂઢી રજની માંહી વિશ્રાન્તિ લ્યોને સુખકારી—નિંદરડી.

મંગળા—

૭

નાથની સેવા ચહુ, ધીલુ મને શું કામ છે;
 આપના ચરણો મહીં, આરામ છે ધન ધામ છે નાથની૦
 માળા ધરી નિજ હાથમાં, જપના જપું છું આપની;
 એ પરમ મમધર્મ છે, એમાં મને આરામ છે નાથની૦
 તારનારા આપ મારા, આપ છો સુકતા મણી;
 સારથી સંસારમાં, સાચું પતિનું નામ છે નાથની૦

રક્ષમંજરી—

૮

હજીતો કોલ દીધો ત્યાં, ઘડી પળમાં ફરી બેઠા !
 અરે દિલબર શું કરવું તું, અને આશું કરી બેઠાં ? હજી તો૦
 અજગ આજે રમત બદલી, તમારાને અમારામાં;
 તમે ખંજર ધરી બેઠા, અમે ગરદન ધરી બેઠાં હજી તો૦
 તમારી ને અમારી આંખમાં થોડો તફાવત છે;
 તમે સુરમો ભરી બેઠા, અમે આંસુ ભરી બેઠાં હજી તો૦

કાશી—

૬

વાહ મારા હૈયાના હાર રે હુંભે ઘેટી તારા પ્યારમાં,
લેયો—પ્યારી તોરે નયનેડે બાન, જરા ધીરે ધીરેસે મારનાં

અણીયાળી તોરી આંખડીરે, જયસે લીંબુવાકી કાંક;
ફણીધર જયસે બાલ હય.

કાશી—લેય. જી આ શું કરો, લોકો કરશે વાત;

લેયો—દિલબર ખીલી જાયગી, ખાત બાનમેં રાત;

કાશી—રહીશ તમારી સંગ; છેલ છખીલા સુંદર વર હું.

લેયો—રંગડ રંગડ કે રાજ પીલાભી જાંની તુજકો ભંગ

જમાયા રંગ, ઉડાવો ભંગ. (૨)—વાહમારાં

મંગળા—

૧૦

ઠંડાલી થઈજે નાથની તે મારીયે પ્રિય પ્રાણુ છે
નાથનીજ પ્રસન્નતામાં નારીનું કહ્યાણુ છે—ઠંડાલીં
આનંદ પામે નાથ જેમાં માફે એ સુખ ધામ છે,
થરણુ નમાવું શિય માફે, એજ ઠરવા ઠામ છે—ઠંડાલીં

સ્ત્રીઓ—

૧૧

આજ ઋતુ રાજની શીમંજરી સુહાય
ભૂલાવે ભાન સાન મનમથ આ (૨)

કુલ તરે વેલડી ઝુકી રદ્યા
હૃદય અનંગ ઉભરાય—ભૂલાવેં

પ્રીતમ કનક કળશ લઈ, પીયે સુધારસ સાર;
પળપળુ ઉભરા પ્રેમના, આવે વાર હજાર.

વધાઈ વાગતાં ઋતુ રાજની (૨)
થનથનાટ અંગે અંગ મહી થા—ભૂલાવેં

માત મમ શાની લા'ણ છે
જન્મ દિનમાં શું સાર છે ?
દિન ઓછા થાય છે
ગર્થ ગાંઠેથી બાય છે,
એમાં તો હાણ છે—માત૦

મંગળ સમય મોંઘો ગણી, ફાગટ સહુ કુલાય છે,
જીવન તણે શું મર્મ છે, એતો નહિ સમજાય છે;
માતા અતિ આનંદ માને બાળ મોટું થાય છે,
જાણે નહીં મનમાં જરી, આયુષ્ય ઓછું થાય છે.—માત૦

અંક ૨ જો.

રસમંજરી—

૧૩

રે મમ જાળ કેવી અજળ, ફસીયો જીવન પળમહીં.

તજ ઘરનાર શાણી સફળાણી

ગૃહી આ નાગણી

નર મૂરખ મદાન્ધ હૃદય સદા

નયન જલકે થકી ભૂલ્યા

પ્રિયા ગણી પીશાચણી

નક્કટ સકળ કુળ હાવાતા—રે૦

રસમંજરી—

૧૪

જીવાની આવી કે આવી શીરે તુફાન ગયું,

હતું તે લાન ગયું, બુદ્ધિ ગઈ જ્ઞાન ગયું

માન સન્માન ગયું,

અજાડે ખીલીને મનમથનું ઉદ્યાન થયું

ધ્યાન જે ધ્યાન થયું—જીવાની૦

જરા શાન્તિ અશાન્તિમાં અતિ યૌવન સતાવે છે,

જરા ધીરી અધીરી આંખડીમાં ઘેન આવે છે;

જરા છણકો, જરા નખરાં, જરા અભિમાન થાય છે,

જરા દ્વિજન, જરા ડોલન, જરા મસ્તી જણાય છે;

થયું દીવાનું જો “ શયદા ” કોઈ યુવાન થયું

લાન જે લાન થયું.—જીવાની૦

કેનકા—

૧૫

અમીરસ ઝરતી માની મમતા,
 બાળકપર મરતી સંકટ સૌ હરતી,
 દયાળી સ્નેહવાળી શુભળાણી માતએ—અમીરસ
 ડાકણતું નહીં માત છે મારી,
 નર્ક કુંડ તુંતો છે બારી કર્મ કુડાં કરનારી,
 વિષ ધારી તું ધૂતારી ઠગનારી નારતું—અમીં

કેનકા—

૧૬

જે નારીઓ આ દેશમાંહી, દેવીઓ કહેવાય છે,
 તે દેવીઓની દુર્દેશા, કેવી લયંકર થાય છે—જે
 દેવો કહે છે સ્વર્ગના, ઉધ્ધાર નારી જેહ છે,
 નારી નહીં પણ દેશ, આખો તારનારી જેહ છે;
 તેના તરફ દ્રષ્ટી નથી, લવલેશ પણ સન્માનની,
 અવદશા દેખાય તેથી, હાય હિંદુસ્તાનની.
 રક્ષક બન્યા લક્ષક અરે, નર નરપશુ દેખાય છે—જે

ગાનારી

૧૭

સીતમ હય સુખેલાએ ઈશક હો જાના જવાં હોકર,
 હમારે બાગે હસ્તીમેં જહાર આધ ખીજાં હોકર.
 ભુવાનીકી દુબાએ માગી જાતીથી લડક પનમેં,
 લડકપનકે મઝે હમ યાદ કરત હય જવાં હોકર;
 હસીં હય ઉન્કો હરસુરતસે દિલ કાબુમે કરલેના,
 ખીજડ કર મુરકેરાકર ગર્મ હોકર મહેરબાં હોકર.—સીતમ

ઠનકા—

૧૨

ખલિહારી મારા મોંઘા ઓ મહેમાનરે
વાંરૂ મારા પ્રાણરે—ખલિહારી૦

રસીયા આ લોચનીયા પ્યારા,
નેતાં કાંઈ કાંઈ થાયરે;

નૌતમ મૂર્તિ આ નટવરની,
રાખીશ હૈયા માંયરે—મારા૦

મોહનવર આ મુળડું નેતાં,
મુજ મન ઘેલું થાયરે;

દેવ તમે મમ ભાગ્ય વિધાતા,
પ્રેમે પૂજશ પાયરે—મારા૦

કાશી—

૧૬

હુંતો તમારી ંહાલી લેયાજી,
ભાંગની પાવો પ્યાલી લેયાજી,

પરજ્યો લાવે ટોપરાં, લેયો લાવે ગોળ,
ટોપરાં ખાધે કુચાવળે, ગળીયો લાગે મને ગોળ—હુંતો૦

પરજ્યો પાચે દૂધડાં, લેયો પાચે ભાંગ;
દૂધ પીધે ઊપકા વળે, લાવે મને તો ભાંગ—હુંતો૦

કાશી—

૨૦

મારા પ્યારા હલારા હું બહુ ખલિહાર,
નયન તાર મનમોહન છે હૈયાના હાર;

જેકીસન—દિલદાર કઈ પ્યાર મારા રૂપના ભંડાર.

કાશી— લોળી હું નારી,

જેકીસન—કારીકટારી

બરછી નજરની થઈ આરપાર

કાશી— છોડો છોડો પ્રીતમ હું હારી

પ્રિય પ્રાણ હું અન્નણ તને ખાલી જે અંતણ

જેકીસન—જેકરાર, છું બીમાર, કર્યોવાર, થયો ઠાર.—

મારા.

અંક ૩ નો.

વિધુકવર્ગ—

૨૧

મોરી નૈયાં પાર લગાદે કષ્ટ સહા નહીં જાતા
સંકટ ભારી સહા ન જાવે જીયરા મોરા થરથર કાંપે

કોઈ જગતમેં કામન આવે
આસરા આહત હયેં તોરાહી મોરા ઢાતા—કષ્ટ

કાશી—

૨૨

દિલ માફં ડોલાવેરે લૈયા તોરી ભંગ
અજબ ખુમારી લાવેરે લૈયા તોરી ભંગ,
ઉઠાસી એ જટ કરતી હસતી ભરતી ઉર ભમંગ,
અંગે રંગ રેલાવેરે, લૈયા તોરી ભંગ—દિલ
આંખલડી મઠઝરતી ધરતી સુરખી દીલ ખુશ રંગ,
જોખન જંગ જગાવેરે, લૈયા તોરી ભંગ—દિલ

કનકા—

૨૩

ઇનદિનો જોશે જનુ હય તેરે દીવાનેકા
તોકે જંઝીરલીએ આતે હયે પહેનાનેકા;
યે સુસ્સવીર તેરે હાથોંકી ખલાંએ લેલું
ખુબ તસ્વીર બનાઇ મેરે બહેલાને કો
બાગે દુનીયાં મેં હમેં આનકે એક ચીજ મીલી
દિલકી હય એક કલી વોહલી હે સુરઝાનેકા.—
શહેરમેં અપને તો લયલાને સુનાદી કરદી
કોઇ પતથરસે નમારો મેરે દીવાનેકા—

કેનકા—

૨૪

હું શું કહું મારી કથા
 મારા પિતા દેવી તણને મોહમાં હાથે ફર્યા,
 સોગંદ ખાઈ દાગીના મારા પિતાણ લઈ ગયા;
 ને મોહમાં પાછા ફર્યા વેશ્યા તણા સંગી થયા-હું
 હું શું કહું કોને કહું મનમાં અતિ મુંઝાઉ છું;
 મારા પિતાના પાપ છે કે આજ અહીંયાં ગાઉ છું-હું

મંગળા—

૨૫

હરધડી મન મુંઝાય થરથર કંપે કાય,
 પદપદ પર દવની થાય છે જવાળા
 નાથ તણો સાથ ગયો
 બાળકી સંગાથ ગયો
 કળ પડે ન વહેછે સદા,
 હાય નયન મારા-હરધડી

મંગળા—

૨૬

તમારું હિત આહોતો પ્રથમ પુરુષત્વ સંભાળો
 રધુવર રામના જોવું અલૌકિક પત્ની વૃત પાળો
 પરમ નિજધમ વિચારો, વિકારો વાસના મારો
 કરો સંસાર સુધારો, અલૌકિક પત્ની વૃત પાળો-તમારું.
 બહુ પત્ની તણી રૂઢી, નીવારો આત્મ લગ્નથી
 ઘરો ઘર રામ પ્રગટાવો, અલૌકિક પત્નીવૃત પાળો-તમારું.

કેનકા—

૨૭

વાહ દનેહ લીના છે સહુણા જો શ્યામ
 અમી—તીર ખેંચી નયનથી મારો છે શું કામ

કેનકા—જુઓ જુઓ ખીલી આ બગીચાની પહાર
 લીઓ પહારો-વાહ

પ્રાણ પ્યારા, નાથ મારા

અમી—મુઘ બાળે મારો તું આરામ

કનકા—“ કળી કુમળી ” હું છું દાસી પીયુની

પ્રાણ મૂલે જૂલાવો, સદાધરી પ્યારા ભરથાર-વાહો

સખીઓ—

૨૮

અલખેલીરે ઉર ભિછળા આવે

આ લોળીને ભરમાવે નયનો નીચા થઇ જાએ સાહે-

લીઆં શરમાએરે-અલખેલી

કનકા—ઘડી ઘડી હૈયું થર થર થાએ

ઘડી ઘડી સ્નેહ સુધા છલકાએ

સખીઓ—રઠીઆળી હૃદયે લલચાએ

કુસુમાકર અતિ કુર થઇ આ

અખળાને અકળાવે-અલખેલી

સહીઓ—

૨૯

આજ આનંદ આનંદ થાયરે

આજ હર્ષ હૈયે છલકાયરે-આજ

આવાં પ્રેમી નેડાને વધાવળે

કુમળીકળી ખાંતે ખીલાવળે

આજ ભગ્યો સોનેરી ભાણુરે

સોનું પ્રભુ દરે કલ્યાણુરે-આજ

જાહેર ખખર

નીચે લખેલાં પુસ્તકો મુંબઈ ગુજરાતી નાટક મંડળીનો જ્યાં સુકામ હોય ત્યાંથી રોકડી કીમતે મળશે. વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે નહીં.

૧. સૌભાગ્ય સુહરી.	૩૪ નળ દમયંતી.
૨ વિક્રમ ચરિત્ર.	૩૫ લલિતા દુઃખ દુઃક.
૩ કામલતા.	૩૬ લક્ષ્મીપતિનો રમણ
૪ મધુ ખંસરી.	૩૭ સંગતનો રંગ.
૫. હુધાયદ્ર.	૩૮ દાગે હસરત.
૬ રમેહ સરિતા.	૩૯ નેક અંજનમ.
૭ મેઘ માલિની.	૪૦ જુગલ જુગારી.
૮ આનંદ લહરી.	૪૧ નંદખત્રીસી.
૯ પ્રતાપ લક્ષ્મી.	૪૨ નવલક્ષા હીરજી.
૧૦ કુલીન કાન્તા.	૪૩ ચંદ્રભાગા.
૧૧ હરિચંદ્ર.	૪૪ વસત પ્રભા
૧૨ કનકતારા.	૪૫ સંગતનાં ફળ.
૧૩ કુંદખાળા.	૪૬ ચિન્મયલીલા.
૧૪ અંદા. ૧૫ રાજખીજ.	૪૭ તિલસ્મે હલદત.
૧૬ મેવાડનો પ્રતાપીચંદ.	૪૮ કૃષ્ણ ચરિત્ર.
૧૭ દુઃખી લાઈ બહેન.	૪૯ દેવકન્યા.
૧૮ મૈમકળા.	૫૦ નવલ કુરુમ.
૧૯ માનસિંહ-અભયસિંહ	૫૧ ખાન્દાને ગુલ.
૨૦ મુળરાજ સોલકી	૫૨ રામ રતન.
૨૧ સુહર ચેણી	૫૩ શકુતલા.
૨૨ રસિકમણી.	૫૪ લક્ષ્મીમિની.
૨૩ ખારિરટર.	૫૫ ભવમળા.
૨૪ રામ ચરિત્ર	૫૬ હોસીલી હીરા.
૨૫ જયરાજ.	૫૭ શ્રી દેવી.
૨૬ પુષ્પસેન પુષ્પાવતી.	૫૮ કનક કિશોરી.
૨૭ નૃસિંહાવતાર	૫૯ ગુમાન તારા.
૨૮ તિલક કુમાર.	૬૦ નાગમતિ.
૨૯ કરણ ચેલો.	૬૧ જહરી અંશુવતરી.
૩૦ વીર મંડળ.	૬૨ સૌભાગ્યનો સિંહ
૩૧ મોહિની.	૬૩ સાગ્ય લક્ષ્મણા.
૩૨ જહાંગીર શાહ ગૌહર.	૬૪ કારત સંતાન.
૩૩ અજબ કુમારી.	૬૫ વીર માનસિંહ. ૬૬. ગુરજહાન

બાપુલાલ બી. નાયક.

મુંબઈ ગુજરાતી નાટક મંડળના માલિક.

